

Saulėteki!

Tą naktį Tajo miegojo prastai. Vartėsi senoje geležinėje lovoje, o surangytos spyruoklės nesiliovė girgždėjusios net tuomet, kai jis vėlei gulėdavo nejudėdamas, traukdamas iš juodos nakties drėgnus sapnus, o garsūs balsai vis rindavo jį pirmyn atgal it kokią potvynio pagautą nuolaužą. Šią nakt pirmiausia pasigirdo dainavimas: girgždant tai geležinei lovai kažin koks vyras vinguriavo gerai pažįstamos meilės dainos melodiją, nuolat ispaniškai kartodamas du žodžius „*Y volveré*“¹. Kartais iš pradžių pasigirdavo japono balsas, piktas, skardus, nustumdavo tolyn tą dainą, tada Tajo sapne pajusdavo kažkokią permainą, sakytum popietės vėjelis pakeitė kryptį, vis mažiau pūtė iš pietų, vis traukė vakarų link, ir tuomet tie balsai virsdavo Lagūnos pueblo gyventojų balsais: Tajo išgirdavo, kaip jį šaukia dėdė Džozajas, kaip Džozajas jam atneša vaistų nuo karščio, kai kažkada labai seniai jis gulėjo sirgdamas. Tačiau Džozajui dar nespėjus prisiartinti, tie karštingės balsai nuplaukdavo, nusūkuriuodavo šalin ir vėl išnirdavo jam įsakymus šaukiantys japonų kareiviai, tie slopūs, drėgni jų balsai, nuplūduriuojantys į džiunglių šutą; paskui Tajo išgirdavo moterų balsus: čia priartėjantys, čia nutolstantys, jie įvarydavo jam šėlą, nes jam dingojosi, kad tuose žodžiuose, išartuose Lagūnos kalba, jis girdi motinos balsą, bet vos jam pasirodydavo, kad jau suprantąs tų žodžių reikšmę, balsai staiga prabildavo jam nesuprantama kalba ir paskėsdavo muzikoje – skardžioje, labai skardžioje muzikoje, sklindančioje iš didžiulio automato: blyksinčios raudonos ir mėlynos jo šviesos dar arčiau pritraukdavo tamsą.

¹ Aš sugrįšiu. – *isp.*

Tą ankstų rytą jis gulėjo nenuleisdamas akių nuo aukštai virš lovos įtaisyto langelio; tamsus pilkumas tolydžio šviesėjo ir galiausiai išaušus ant priešingos sienos metė baltą kvadratą. Tajo stebėjo, kaip šviesos kvadratui šiltėjant ir gelsvėjant, saulei kopiant aukštyn į dangų kambarys darosi vis ryškesnis. Užmigti nebegalėjo jau seniai – nuo to laiko, kai viskas jo gyvenime susirišo draugėn kaip anie kumeliukai, kuriuos juodu su Džozaju ginė į kalnus; tie kumeliukai traukė žąsele: vieno apynasris buvo pririštas prie kito uodegos, o priekinio virvė buvo pririšta prie plačios Džozajo meksikietiško balno gugos. Jie taip ir stovėjo jam akyse – kreminis sartis, šviesiai raudonas bėris ir pilkas keršis: glotnus jų vasarinis kailis žvilgėjo saulėje, kylančioje iš už geltonų stalkalnių, kai jie išsitempė vora paskui Džozajo arklį nelyginant senų laikų vilkstinė. Tajo negalėjo nurimti, kol prisiminimai miešėsi su dabartimi, surizgę it tie spalvoti siūlai iš senolės pintos siuvinių kraitės, kai jis, dar vaikas, ją išsinešė laukan pažaisti, o siūlų ritės išbyrėjo jam iš glėbio į vasarines žoles ir išsiraičiojo į visas puses: jis skubėjo jas rinkti, kol jo neaptiko tetulė. Jis jautė juos savo kaukolėje – tų traukiamų siūliukų įtampą, taip visada būna su susipynusiais daiktais, su draugėn surištais daiktais, o kai mėgino juos išskirti ir vėlei suvyti į rites, jie kliuvo, dar labiau mazgėsi. Tad Tajo gavo paprakaituoti tomis naktimis, kai mintys buvo susipynusios, paprakaituoti galvodamas apie ką nors neatraigytą ar sumazgytą su praeitimi – apie kažką, kas egzistavo pats savaime, stovėjo atokiai, kaip elnias. Ir jeigu jam pavykdavo tą elnio įvaizdį mintyse išsaugoti pakankamai ilgai, pilvas pradėdavo mažiau virpėti ir leisdavo jam valandėlę numigti. Šitai veisdavo tol, kol elnias likdavo vienas, kol Tajo pavykdavo išsaugoti tą pilką patiną ant neatpažintos kalvos; bet, vos tik jis atleisdavo gniaužtus, elnias kaipmat nurūkdavo tolyn ir tapdavo elniu, kurį sumedžiojo juodu su Rokiu. Tuomet prisiminimas išsivyniodavo į tą paskutinę dieną, kai

jie drauge sėdėjo ir tepė alyva savo šautuvus kažin kokios bevardės Ramiojo vandenyno salos džiuuglėse. Tepdami paskutinę iš Rokio kuprinės ištrauktą alyvą jie šnekučiavosi apie Rokio sumedžiotą elnią, o greta sėdintis kapralas purtė galvą ir vis kartojo susapnavęs, kad šiandien japonai juos sudoros.

Drėgnas oras pavirto prakaitu, žliaugiančiu kapralo veidu, kai tas kartojo jiems savo sapną. Tai buvo pirmas kartas, kai Tajo suvokė, kad ano vyro odos spalva ne ką tesiskiria nuo jo odos spalvos. Oda. Jis nuolatos regėjo lavonų odą grioviuose abipus ilgo purvino kelio – ištemptą, blizgančią odą ant išpurusių rankų; net baltaodžiai vyrai negyvi būdavo tamsesni. Kai jie būdavo ištinę ir apsėsti mūsų, nejudavai jokio skirtumo. Tajo tai ir buvo blogiausia: net tuomet, kai buvo gyvi, jie jam atrodė pernelyg gerai pažįstami. Kai seržantas įsakė jiems nudėti visus japonų kareivius, priešais olą išrikiuotus su užkeltomis už galvų rankomis, Tajo negalėjo paspausti gaiduko. Karštiligė virpino jį, prakaitas gėlė akis, matė jis irgi neaiškiai; tą akimirką išvydo ten stovint Džozają: dėdės veidas buvo tamsiai įdeges saulėje, akys šnairavo, tarsi jis būtų rengęsis nusišypsoti Tajo. Tajo stovėjo, surakintas šleikštulio, kai kiti šaudė į kareivius, regėjo dėdę pargriūvant ir *žinojo*, kad tai – Džozajas; netgi kai Rokis ėmė purtyti jį už pečių ir liepė liautis verkus, ten gulėjo *vis dar* Džozajas. Kažkas per jėgą įgrūdo į jam burną vaistų, Rokis jį stumtelėjo prie lavonų ir liepė žiūrėti, žiūrėti nepaisant kraujo, jau pajuodavusio it džiuuglių purvas, ant kurio mirguliavo tik ryškiai raudoni taškeliai. Rokis privertė jį pažvelgti į lavoną ir tikino: „Tajo, juk tai *japas!* Tai *japo* uniforma!“ O paskui tą lavoną apvertė batu ir pasakė: „Pažvelk, Tajo, pažvelk jam į veidą“, kaip tik tuomet Tajo ir ėmė klykti, nes tai buvo ne *japas*, tai buvo Džozajas: jo akys buvo įkritisios, o žvilgantis, juodas jų blizgesys buvo aptrauktas mirties šydu.

Seržantas pakvietė gydytoją, kažkas atraitojo Tajo rankovę; jam buvo liepta pamiegoti, o kitą dieną visi elgėsi taip, lyg

nieko nebuvo nutikę. Jie tai pavadino mūšio sukeltu nuovargiu, pasakė, kad haliucinacijos – dažnas reikalas esant maliarijos karštligei.

Rokis jį protino: juk neįmanoma, kad tas negyvėlis būtų Džozajas, juk Džozajas – senukas Lagūnos pueble, už tūkstančio mylių nuo Filipinų džiunglių ir nuo Japonijos armijos. „Dabar jis tikriausiai kerta medžius ant kokio nors stalkalnio“, – aiškino Rokis. Šypsojosi ir purtė Tajo už pečių: „Atsipeikėk, žinau, kad ilgiesi namų. Bet, Tajo, mes *privalome* būti čia. Kaip tik šitai mes ir *privalome* daryti.“

Tajo pritariamai linktelėjo galva, mašinaliai pritvojo ranka kelis vabzdžius ir tebestebeilijo tiesiai priešais save pro dusinančius žalių džiunglių lapus. Vis gromuliavo faktus ir tų dalykų logiką, kaip Rokis jam ją paaiškino; faktai tai, ką jis matė, darė neįmanoma. Tada pajuto virpulį: jis kilo pirštų galiukuose ir nupulsavo į rankas. Tajo virpėjo, nes visi faktai, visos priešastys jau buvo nesvarbu; jis girdėjo Rokio žodžius, gebėjo sekti jo sakomų dalykų logika, tačiau nejuto nieko, tik tinstant pilvą ir gerklėje kylant kažin kokį didžiulį ištinusį liūdesį.

Jis privalėjo būti įsitempęs, nesiliauti judėjęs, kad raumenys, jam už akių susijungiantys draugėn, neatsipalaiduotų ir akys sukučiu nenugarmėtų kaukolės vidun, kur tos scenos jau laukė jo. Skubiniai, kol ant sienos priešais dar regėjo tą geltoną saulės spindulių kvadratą, pašoko nuo lovos, užsitraukė džinsus, įsispyrė į nudrengtus rudus batus, kuriuos avėjo dar prieš karą, apsilvilko raudonus languotus Vakarų pakrantės stiliaus marškinius, senolės jam padovanotus tądien, kai grįžo namo.

Lauke vis dar buvo vėsu, oras kvėpėjo nakties drėgme, truputį lietumi. Plieno šaltumo vandeniū nusimazgojo veidą geležinėje geldoje prie vėjo malūno. Kol šukavosi plaukus, jam palei kojas susirangė ir ėmė murkti geltona raina katė. Paskui nubėgo pirma jo į ožkų žardį ir, kai jis atsiklaupė pamelžti juodos ožkos, įbruko galvą jam po kaire pažastimi, Tajo įpylė katei

pieno į seno emaliuoto kavinuko dangtelį, paskui atidarė žardį ir išleido lauk kitas, išalkusias tų švelnių, iš smėlio išsišovusių žalių gubojų ūglių. Žįsti ožkiukas buvo jau beveik per didelis, jis atsiklaupė prie ožkos ir susilenkė, siekdamas spenių, baksnodamas ją galva, kad pienas tekėtų greičiau, pašėlusiai mojavu uodegą, kol ta senutė ožka pašoko ir badydama galva nusviedė jį šalin. Tas nujunkimas truko jau ištisas savaites, bet ožkai, regis, labiau rūpėjo paskabyti žolę nei mokyti jauniklį, ir kai Tajo nuo jų pasitraukė, ožkiukas jau vėl buvo įkibęs į spenius, tik šįkart apdairiau.

Saulė kopė aukštyn ir tame tuščiam ryto danguje atrodė maža. Tajo žinojo privaląs pavalgyti, bet alkio nebejautė. Atsisėdo virtuvėje prie kvadratinio stalelio, žiūrėjo į baltos, ant kavos dangtelio sustorėjimo nutekėjusios žvakės likučius; kažin, kaip ilgai ta žvakė čia stovėjo, pagalvojo, kažin, ar Džozajas uždegė ją paskutinis. Jam atrodė, kad tuoj pravrįks, prisiminęs Džozają ir kaip tas čia gyvavo, lieté visus tuos daiktus, sėdėjo ant šitos kėdės. Todėl staigiai nusuko galvą nuo žvakės ir žiūrėjo į suodžius, kuriais buvo apėjęs kavinuko dugnas. Jis negadins malukų, kad pasišildytų vakarykštę kavą, o gal ji buvo užvakarykštė? Čionai jis prarado dienų tėkmės nuovoką.

Vėl grįžo sausrų metai, tokie, kokie buvo užėję jų kraštus po Pirmojo pasaulinio karo ir trečiajame dešimtmetyje, kai jis buvo dar vaikas ir jie vandenį avims turėjo gabentis senu vežimu didžiulėse šulėse. Vėjo malūnas prie avių ganyklos stovėjo be vandens, todėl pilkieji mulai traukė tą vežimą nuo pat šaltinių, žengdami labai lėtai, kad vanduo nesilaistytų per kraštus. Tuomet jis sėdėdavo šalia dėdės ant vežimo pasostės, iškilęs virš pilkųjų mulų liesų pasturgalių. Išpylė avims vandenį juodu eidavo deginti lazduvių ir opuncijų spyglių. Stovėdavo už vežimo ir stebėdavo, kaip karvės, čiaudėdamos nuo rusenančių jų pelenu, įtariai prisiartina prie tų kaktusų. Kantriai palaukdavo, kol apdegęs žalias minkštimas atvės, tada iškišdavo plačius

dėmėtus liežuvius ir ėsdavo tas keistas liekanas, nes kalvos tais metais būdavo plikos, užaugti pavykdavo tik kaktusams.

Dabar jau nebėra nei to vežimo, nei šulių. Vienas iš tų pilkųjų mulų Akomoje užėdė nuodingos žolės, kitas apako: jis nesitraukė nuo rančos vėjo malūno ir skabė geltoną laukinių ryžių žolę, augusią pustomame smėlyje. Vis bidzeno tuo siauru keliuku, akilai suko ratus nuo žolės iki vandens latakų, ten įkišdavo snukį vandenin, paskui leisdavo jam varvėti – taip nuskalaudavo snukį keturis ar penkis kartus per dieną, kad įsitikintų, jog ten dar esama vandens. Nuo sauso oro mediniai statinių šulai susitraukė ir niekam neberekalingi rūdžių suėsti žiedai keistuoliškais pavidalais mėtėsi už koralio, primindami akį rėžiantį kajovų žiedų šokio šokėją Galapo šventėje, kai jis, sukdamas kilpas, nuleisdavo tuos žiedus palei pat žemę, paskui ir vėlei išmesdavo oran, ir tie per galvą bei pečius nuslysdavo jam prie nepaliaujančių šokti kojų taip, lyg būtų pasireiškusi magijos galia. Tajo įžengė į vieną tų žiedų, pusiau nugrimzdusį į rausvą pustomą smėlį, kilstelėjo bato galu jo kraštą ir leido vėl nukristi smėlin.

Vėjas pradėjo pūsti nuo vasario pabaigos ir nesiliovė pūtęs balandžiui pasibaigus. Žmonės kalbėjo, kad šitai truko pastaruosius šešerius metus, kol jis buvo išvykęs. Visą tą laiką jie su viltimi stebėjo dangų, laukdami pasirodant lietaus debesų. Jau buvo gegužės pabaiga ir, įžengęs į išvietę, Tajo duris paliko plačiai atviras, žvelgė į tuščias sausas kalvas ir žydrą dangų. Kaip Džozajas prieš daugel metų, jis tyrinėjo dangų virš toluomoje stūkšančių Juodųjų kalnų, nes kartais, kai galop lietus prapliupdavo, jis užeidavo iš pietvakarių.

Džiunglėse lietus neturėdavo nei pradžios, nei pabaigos, tiesiog išaugdavo iš dangaus it lapija, kuri nuleisdavo šakas ir išsilenkdavo virš žemės, kartais apsiausdavo tą salą tvirtomis tankmėmis, kartais – mėlyno rūko garbanomis, karančiomis iš pakrantės debesų. Džiunglės iškvėpdavo nesibaigiančią žalumą,

sukeldavusią vyrams karštį, ir jie netrukus imdavo varvinti prakaitą lygiai taip, kaip kaučiukmedžių lapai varvindavo musonų atneštą lietų. Ten Tajo ir pradėjo suprasti, ką jam sakė Džozajas. Niekas nėra nei visiškai bloga, nei visiškai gera: viskas – kaip pažiūrėsi. Džiunglių lietus tvyrojo ore spausdamas plaučius, kai jie žygiuodavo, taip permerkdavo jų batus, kad pirštų oda nusilupdavo, o žaizdos pažaliuodavo. Tai buvo ne tas lietus, kurio jis ir Džozajas meldė, tai buvo ne ta žalia lapija, kurios juodu ieškodavo smėlinguose kanjonuose kaip ženklų, pranašaujančio pavasarį. Kai, klampodamas į belaisvių stovyklą ilgu purvinu keliu, Tajo meldavosi, jis meldavo sauso oro, sauso kaip šimtmetis, išspausdamas iš geltono smėlio, tokio sauso, kad išdžiovintų šlapiuojančias Rokio kojas žaizdas, kad leistų jo sudraskytam kūnui ir įlaužtiems kaulams kvėpuoti, kad nusausintų užplūdusį jo akis prakaitą, – juk būtent tas lietus užtvindė provėžas, suplakė tokį gilų purvą, kad kapralas, laikantis purvinos antklodės, ant kurios gulėjo Rokis, galą, pradėjo slysti, griuvinėti. Tajo neapkentė tos nesibaigiančios liūtės, tarytum tasai žalias džiunglių lietus, o ne nužengtos mylios ar japonų granata būtų pribaugę Rokį. Jis būtų kaltinęs tą lietų, net jei japonai būtų pamatę, kaip sverdėjo kapralas, jei jie būtų pamatę, kaip Rokis išseko, ir būtų priėję ir perskėlę jam galvą šautuvo buože, – dėl jo mirties būtų kaltas tasai lietus ir ta visur aplinkui plytinti žaluma.

Eidamas paskui kapralą, irgi laikydamas tą neštuvus atstojančią antklodę, Tajo beveik be perstogės jam kalbėjo, tikino, kad jie jau nebetoli, tereikia nusileisti nuo tos kalvos. Sukūrė pasakojimą visiems, pasakojimą, turėjusį suteikti jiems jėgų. Žodžiai liejosi jam iš burnos, lyg būtų materialūs, tarytum akmenukai ir akmuo, prilaikantys kapralą, kad šis nenugriūtų, kad jo keliai nelinktų, kad rankos nepaleistų antklodės krašto.

O lietus šniokštė vis garsiau, pliekė lapus, gurgėjo provėžose, tiško jam ant galvos, triukšmas, kurį jis kėlė, aidu atsiliepa-